

Examen HAVO

2019

tijdvak 1
donderdag 16 mei
13.30 - 16.30 uur

Nederlands

Dit examen bestaat uit 40 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 63 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Beantwoord de open vragen in correct Nederlands.

Geef niet meer antwoorden (zinnen, redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld één zin wordt gevraagd en je antwoordt met meer dan één zin, dan wordt alleen de eerste zin in de beoordeling meegeteld.

Nooit meer niksdoen

(1) “Alle gelukkige gezinnen lijken op elkaar, elk ongelukkig gezin is ongelukkig op zijn eigen wijze.” Het is de eerste zin uit *Anna Karenina* van Tolstoj. Inmiddels ben ik voor de vijfde keer aan dit negenhonderd pagina's tellende meesterwerk begonnen. Het is een mooie zin, die naar meer smaakt, maar steeds dwaal ik na enkele bladzijden af, want dan trilt mijn smartphone, omdat iemand op iets reageert wat ik op Facebook heb gezet of omdat ik aan de beurt ben om een woord te leggen bij Wordfeud¹). Daarna kan ik mijn smartphone moeilijk meer wegleggen en check ik het nieuws en mijn mail, klik ik een filmpje aan dat hilarisch moet zijn of loop ik de trending topics²) op Twitter even na. Het fenomeen is eigenlijk zo oud als de weg naar Rome. Het is van alle tijden dat zodra er ijs ligt en er geschaatst kan worden, je je gedwongen voelt de ijzers onder te binden, want het hele land is op de been en daar wil je bij zijn. Sinds de komst van de sociale media is echter dat oude gevoel van ‘niks willen missen’ exponentieel toegenomen. Het heeft zelfs een nieuwe, wat hippe Engelse naam gekregen: ‘fomo’, *fear of missing out*.

(2) Het internationale marketingbureau JWT presenteerde onlangs de uitkomsten van een onderzoek onder bijna dertienhonderd Amerikanen en Britten naar het verschijnsel, gerelateerd aan sociale netwerken. “Met ruim 845 miljoen gebruikers van Facebook en daarnaast nog andere sociale platformen is er een ongekend sterk besef van hoe anderen hun leven leiden, waardoor steeds

meer mensen tekenen van fomo vertonen”, concludeert het bureau. Het syndroom gaat volgens JWT gepaard met serieuze symptomen als lusteloosheid, onrust, kortademigheid en hartkloppingen. Fomo komt volgens JWT het meest voor bij jongeren die zijn opgegroeid met de technieken die het mogelijk maken om via internet continu te volgen wat hun vrienden doen. Maar liefst 83 procent van de ondervraagden zegt graag op de hoogte te willen zijn van alles wat er speelt en van waar anderen mee bezig zijn. Meer dan de helft geeft aan zich overdonderd te voelen door alle informatie die verwerkt moet worden om ook op de hoogte te blijven.

(3) “De mens is een kuddedier en dat heeft sociale implicaties”, zegt Jaap van Ginneken, massapsycholoog en schrijver van *Het enthousiasmevirus*. “Je moet voortdurend gespist zijn op anderen en hun oriëntaties, zodat je je kunt aanpassen en bij de kudde kunt blijven horen. We proberen hardnekkig op dezelfde lijn te blijven als onze omgeving.” Die omgeving is door de komst van internet enorm veel groter geworden. Een smartphone brengt de hele wereld letterlijk binnen handbereik. Nieuws van de ene kant van de aardbol heeft nog geen vijf minuten later de andere kant bereikt. Door smartphones en tabletcomputers zijn we niet alleen voortdurend in staat te volgen wat er in onze omgeving plaatsvindt, maar ook ons daaraan aan te passen. We zijn volgens Van Ginneken niet alleen kuddedieren, maar we zijn ook nieuwsgierig. “Het is een zichzelf ver-

sterkend proces. Je zoekt prikkels omdat je meer wilt weten en dat roept vragen op, waarna je nog meer wilt weten en overprikkeld raakt.” Van Ginneken stelt dat er stemmingsbesmetting plaatsheeft. “We steken elkaar aan met onze reactie. Vindt de een iets leuk, dan infecteert dat de ander. Je wilt steeds meer bijblijven, en je wordt bang om iets te missen. Je ziet door de bomen het bos niet meer”, aldus Van Ginneken.

(4) Veel mensen vinden het bovendien belangrijk om op sociale netwerken zich van hun beste of leukste kant te laten zien. In het JWT-onderzoek gaf bijna twee derde van de ondervraagden aan op Facebook en Twitter aan imagebuilding te doen. Sherry Turkle, psycholoog en hoogleraar sociologie van wetenschap en techniek aan het *Massachusetts Institute of Technology (MIT)*, heeft zich ook in dit onderwerp verdiept. In haar boek *Alone Together* beschrijft ze hoe sociale media uitnodigen tot het creëren van een identiteit die niet helemaal echt is. “Als je moet opschrijven waar je mee bezig bent, ben je geneigd daar een soort advertentie van jezelf van te maken”, vertelt Turkle. “Daarin staan dan nooit kwalificaties als ‘onzeker’ of ‘afwachtend’, maar noem je prestaties waar je trots op bent. Op sociale netwerken laat je graag zien wat je kunt. Dus denken we goed na over de teksten die we daar plaatsen. Je kunt je *posts* aanpassen en bijschaven, zodat ze leuker of beter worden dan je eerste ingeving. Zo presenteer je jezelf in een aangepaste vorm aan anderen.” De drijfveren daarachter zijn competitiedrang en na-ijver, denkt Turkle. “We zijn altijd jaloers op andermans leven, ook al weten we dat anderen ons ook maar een

opgepoetst beeld van zichzelf voor-
135 schotelen. Ik denk zelfs dat we jaloers zijn op onze eigen online identiteit. Daardoor raken we vervreemd van onszelf.”

(5) Maatschappijfilosoof Robin Brouwer is kritisch over de rol van sociale media. “Een fenomeen als fomo illustreert het relativistische en geïndividualiseerde bestaan dat we leiden”, zegt hij. “We doen wanhopige pogingen om nog iets te ervaren of iets met elkaar te delen, maar het resultaat is dat we de leegte alleen maar vergroten. We ontlenen onze identiteit tegenwoordig aan consumptie, aan wat we aangereikt krijgen en tot ons nemen. We zijn een kale kerstboom, die we optuigen door het consumeren van goederen, informatie en opinies.” Op websites als

155 Facebook versier je jezelf dus met *posts* over dingen die je hebt gezien, gedaan of gelezen en die je anderen van harte aanbeveelt. Je geeft op je profiel aan welke films je goed vindt, naar welke muziek je luistert en welke merken je draagt en daar ontleen je waarde aan. Brouwer: “Die waarde is echter van korte duur. We consumeren steeds sneller, omdat er

165 altijd weer een nieuw feest, evenement of tv-programma wacht. We hebben dus steeds nieuwe versieringen nodig.” Heb je een kaartje gescoord voor North Sea Jazz, dan kun je zeggen: “Daar ga ik heen, daar hoor ik bij”. Maar zodra het festival voorbij is, moet je een kaartje kopen voor een ander festival om opnieuw ergens bij te horen. Dat is volgens Brouwer goed voor de economie, maar dat steeds moeten consumeren heeft ook nadelen. “Wie er niet in meegaat, hoort er niet meer bij en wordt een sociale outcast.”

180 **(6)** Wie last heeft van fomo, reageert

sterker dan anderen op de overdaad
aan informatie en tips die dagelijks
over ons wordt uitgestort. Tijd en
energie om in een nieuw onderwerp
185 te duiken is er vaak niet, want hop,
dan is er alweer wat anders. Iets
meer dan de helft van de deelnemers
aan het eerder aangehaalde JWT-
onderzoek gaf aan daarmee te
190 worstelen. Massapsycholoog Van
Ginneken herkent dat probleem. “Er
is steeds meer informatie beschik-
baar, maar tegelijkertijd zijn we
steeds slechter geïnformeerd, juist
195 omdat we zo overspoeld worden. We
hebben te weinig tijd om ergens
dieper op in te gaan. De hype van
het begin van de week is een heel
andere dan de hype waar iedereen
200 het aan het eind van de week over
heeft.” Filosoof Brouwer ziet boven-
dien een devaluatie van wat nieuws
en meningen waard zijn. “Wat de
zanger Frans Bauer zegt over de
205 economische crisis wordt net zo
belangrijk gevonden als wat een
hoogleraar economie erover zegt.
Het is alsof je een peer en een
sinaasappel in een fruitmand ziet en
210 zegt: ‘Het is fruit, dus hetzelfde.’
Meningen zijn iets om te consume-
ren. Als de ene op is, moet er een
volgende komen.” Aan zelf nadenken
komen we door de onophoudelijke
215 informatiestroom amper meer toe.
Evenmin kunnen we nog de concen-
tratie opbrengen om een heel boek
uit te lezen. Laat staan een dikke
klassieker als *Anna Karenina*,
220 afgeleid als we steeds worden.
(7) “Fomo heeft zelfs kenmerken van
een verslaving”, zegt de Amerikaan-
se neuro-econoom Paul Zak. Hij ont-
dekte dat onze hersenen oxytocine
225 aanmaken wanneer we sociale media

gebruiken, een stofje dat een belang-
rijke rol speelt bij het verbinden van
sociale contacten met gevoelens van
plezier. Na tien minuten op Facebook
230 of Twitter zit er net zoveel oxytocine
in onze hersenen als bij een verliefd-
heid. En liefde is misschien niet
lichamelijk verslavend, maar doet wel
degelijk verlangen naar meer.
235 Professor Turkle vindt het idee van
fomo als een verslaving te ver gaan.
“Zodra we van een verslaving gaan
spreken, klinkt de roep om het uit-
bannen van de verslavende substan-
240 tie. Sociale netwerken zijn net als
eten: je kunt niet zonder, dus je moet
er op een gezonde manier mee leren
omgaan. Daarom heb ik het liever
over een ‘digitaal dieet’: met al die
245 impulsen die er op je afkomen, moet
je je leren beheersen. Als je bij je
kinderen ziet dat ze daar moeite mee
hebben, leg ze dan uit dat ze niet op
alle prikkels hoeven te reageren.
250 Leer ze relativiseren.” Daar heb je
volgens Van Ginniken wel ‘attentie-
discipline’ voor nodig. “Je hebt maar
een aantal uren per week beschik-
baar om geconcentreerd informatie
255 tot je te nemen. Je moet dus leren
snoeien, je niet zomaar overal voor
openstellen, anders verlies je de
controle over de informatiestromen
en dobber je voort.”
260 (8) Goed. Televisie uit, laptop uit,
tablet uit, smartphone uit, muziek uit
en met een kop koffie plaatsnemen in
de grote leren stoel. “Alle gelukkige
gezinnen lijken op elkaar, elk
265 ongelukkig gezin is ongelukkig op
zijn eigen wijze.” Als ik het tot en met
de laatste pagina heb gelezen, zal ik
daar nergens melding van maken.
Beloofd.

*naar: Ivo van Woerden
uit: HP/De Tijd, juni 2012*

Ivo van Woerden is freelance onderzoeksjournalist.

noot 1 Wordfeud: een online taalspelletje

noot 2 trending topic: een onderwerp dat in korte tijd op sociale media veelvuldig wordt besproken

Tekst 1 Nooit meer niksdoen

- 1p 1 In regels 20-21 wordt gesproken van “Het fenomeen”.
Wat wordt daarmee bedoeld?

Tekst 1 kan worden onderverdeeld in vier delen. Deze achtereenvolgende delen kunnen van de volgende kopjes worden voorzien:

Deel 1: Uitleg van fomo

Deel 2: Verklaringen voor fomo en de rol van sociale media daarin

Deel 3: Beter leren omgaan met fomo en sociale media

Deel 4: Belofte

- 1p 2 Bij welke alinea begint deel 2?

- 1p 3 Bij welke alinea begint deel 3?

“In het JWT-onderzoek gaf bijna twee derde van de ondervraagden aan op Facebook en Twitter aan imagebuilding te doen.” (regels 102-105)

- 1p 4 Waartoe leidt volgens Sherry Turkle deze imagebuilding uiteindelijk?

A competitiedrang en na-ijver

B een identiteit die niet helemaal echt is

C jaloers zijn op andermans leven

D vervreemding van onszelf

“Ik denk zelfs dat we jaloers zijn op onze eigen online identiteit.” (regels 135-137)

- 1p 5 Hoe komt het dat we jaloers zijn op onze eigen online identiteit?

Baseer je antwoord op de alinea's 4 en 5.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In tekst 1 wordt de vergelijking gemaakt met een kale kerstboom (regels 151-152).

- 1p 6 Geef aan waar een ‘kale kerstboom’ symbool voor staat, volgens tekst 1.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

We ontlenen volgens Brouwer waarde aan ons profiel op sociale netwerken: “Die waarde is echter van korte duur.” (regels 162-163), zegt hij.

- 1p 7 Hoe komt het volgens Brouwer dat die waarde van korte duur is?

A Er zijn te veel nieuwe evenementen.

B Onze consumptiesnelheid is hoog.

C Onze identiteit is lastig te versieren.

D Sociale media zijn erg vluchtig.

- 2p **8** “We hebben dus steeds nieuwe versieringen nodig.” (regels 166-168)
Wat is volgens alinea 5 een positief gevolg en wat is een negatief gevolg van deze voortdurende behoefte aan nieuwe versieringen?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

- 1p **9** “Er is steeds meer informatie beschikbaar, maar tegelijkertijd zijn we steeds slechter geïnformeerd”. (regels 191-194)
Wat is volgens de tekst de belangrijkste oorzaak voor dit verschijnsel?
A Concentratieproblemen leiden ertoe dat mensen niet goed meer lezen.
B Doordat er zoveel nieuws op ons afkomt, nemen we het oppervlakkig tot ons.
C Mensen hechten tegenwoordig minder waarde aan nieuws en meningen.
D We komen tijd en energie tekort om informatie op juistheid te kunnen schatten.

De deskundigen Paul Zak en Sherry Turkle geven in alinea 7 ieder een eigen opvatting over fomo als een mogelijke verslaving.
Hieronder staat in een schema een onvolledige samenvatting van hun opvattingen.

Paul Zak	beweert... 1
	want... 2
	en dat doet verlangen naar meer.
Sherry Turkle	vindt... 3
	want dan klinkt de roep om die verslavende sociale netwerken uit te bannen
	en dat kan niet want ... 4
	dus... 5

- 3p **10** Vul het schema aan.
Neem de nummers over en schrijf je antwoord achter de nummers.
Zorg dat er correcte zinnen ontstaan en gebruik voor je antwoord niet meer dan 60 woorden.

tekstfragment 1

Het goede voornemen voor het nieuwe jaar: JOMO

(1) Waarschijnlijk lijdt mijn hele generatie en misschien die daarboven inmiddels ook aan fomo, oftewel de *fear of missing out*. Maar vanaf nu wordt het anders. Vanaf nu gaat ons voornemen wel lukken. We gaan minder rusteloos en bewusteloos over internet struinen, en ook weer eens gewoon over straat. Volgend jaar wordt namelijk het jaar waarin we, volgens de mensen die verstand hebben van de toekomst, 'jomo' ontdekken: de *joy of missing out*. Hoe fijn en rustig het eigenlijk is, als je alles mist. Het genot van net te laat zijn, van er niet bij zijn en het pas later zien op Facebook. Of helemaal niet, want zo boeiend was het eigenlijk helemaal niet.

(2) Mijn goede voornemen om minder te facebooken gaat morgen opnieuw van start. Ook lees ik 's avonds en 's nachts geen berichten of mails meer die binnenkomen (ja, serieus, er komen 's nachts berichten of mails binnen). Ik ga op zoek naar die 'joy'. Als het wat is, zal ik het u laten weten.

naar: Pauline Bijster

uit: www.hpdetijd.nl, 9 januari 2014

De auteur van tekst 1 legt zichzelf een bepaalde beperking op. De auteur van tekstfragment 1 doet dat ook. Deze beperkingen lijken bedoeld om de nadelige invloeden van fomo te verminderen.

- 2p 11 Welke auteur laat al doorschemeren dat die zelf opgelegde beperking moeilijk te handhaven zal zijn?
Ondersteun je antwoord door een zin te citeren uit tekstfragment 1 of de laatste alinea van tekst 1 waaruit dit blijkt.
- 2p 12 Wat is de hoofdgedachte van tekst 1?
- A De door smartphones en sociale media toegenomen negatieve gevolgen van fomo kunnen worden beperkt als mensen leren omgaan met de enorme hoeveelheid informatie die tegenwoordig op ze afkomt.
 - B Druk bezig waren mensen altijd al, maar door de opkomst van smartphones en sociale media lijden vooral jongeren die erbij willen horen aan fomo.
 - C Fomo door sociale mediagebruik is een verslaving, maar mensen kunnen niet zonder sociale netwerken en moeten dus leren met de diverse digitale prikkels om te gaan.
 - D Mensen zijn kuddedieren, willen erbij horen, zijn van nature nieuwsgierig en steken elkaar aan met hun reacties, waardoor ze het risico lopen op fomo.

Tekst 2

Stappen in je woonkamer

(1) Vrijdagavond. Hij ligt op de bank. Niet alleen – tenminste, zo voelt het niet. Want op datingapp Tinder voert hij drie flirterige gesprekken tegelijk. Af en toe lacht hij hardop om de grappen die zijn beste vriend maakt op WhatsApp. Ondertussen bestelt hij met een nieuwe restaurant-app kreeft bij een van de betere restaurants in de stad. En met zijn vrije hand pakt hij de afstandsbediening om een nieuwe serie uit te zoeken op Netflix. Een perfecte vrijdagavond. Onwaarschijnlijk? Nee, want thuisblijven is het nieuwe uitgaan.

(2) Thuisblijven is nu sociaal geaccepteerd. Zeggen dat je alle seizoenen van een bepaalde serie in twee weken hebt gezien, is niet iets om je voor te schamen. Huiselijkheid is zelfs iets om je op te laten voorstaan. Graag delen we foto's van knus ingerichte leeshoekjes, het liefst met een of twee zelf opgeknapte tweedehands meubels erop. Foto's van katten en pyjama's doen het op Facebook net zo goed als foto's van cocktails en hoge hakken. Populaire lifestylesites als *nsmbi*, *ze.nl* en *Cosmopolitan* publiceren lijstjes als: "23 redenen waarom thuisblijven zo veel leuker is dan uitgaan".

(3) Het aantal thuisblijvers wordt niet bijgehouden, maar er zijn wel cijfers die in een richting wijzen. Zo nam het aantal theaterbezoekers in 2014 volgens het CBS¹⁾ met 2 procent af en bevond zich daarmee op een van de laagste niveaus sinds 2005. Het aantal nachtclubs nam tussen 2009 en 2014 volgens Datling²⁾ af van 500 naar 336. En het aantal cafés daalde sinds de crisis met 13 procent, zo meldde het CBS. Winkels en winkelcentra hebben het moeilijk, terwijl het aantal online-shoppers maar blijft groeien.

(4) Een sterkere aanwijzing voor de populariteit van thuisblijven is de weergave van uitgaan in populaire cultuur. In een artikel van *The New York Times* over het fenomeen schreef journalist Molly Young over de verschillen tussen *Girls* (2012) en *Sex and The City* (1998). De hedonistische vriendinnengroep uit die laatste serie hopt van restaurantopening naar nachtclub en van expositie naar cocktailbar. Een crisis en een decennium later zien we de New Yorkse vriendengroep in *Girls* internetten en series kijkend op de bank. En in *Broad City* (2014) is thuisblowen, Facetimen of YouTube-

filmpjes kijken de dagelijkse bezigheid.
(5) Natuurlijk, restaurants zitten nog
steeds vol op uitgaansavonden –
65 probeer in Rotterdam of Amsterdam
maar eens een tafeltje te krijgen bij een
populaire zaak. Voor de betere clubs
staan nog steeds rijen, en Nederlandse
dancefestivals beleven gouden tijden.
En vaker bankhangen is normaal naar-
70 mate je ouder wordt en je je settelt.
Toch is een avondje thuisblijven niet
eerder zo aantrekkelijk geweest en
wordt het geaccepteerd als bijna vol-
waardig alternatief. Ook in de leeftijds-
75 categorie die het traditioneel het laatst
maakt. Waarom zouden we ook naar
buiten gaan, als liefde, vriendschap,
seks, eten en vermaak naar keuze alle-
maal met één druk op de knop bereik-
80 baar zijn?
(6) De explosie van het gebruik van
sociale media leidde een paar jaar
geleden juist tot het tegenovergestelde
van de thuisblijftrend: fomo, de afkor-
85 ting van *fear of missing out*. Sommige
evenementen op Facebook hadden
opeens tienduizenden aanmeldingen,
wat betekende dat halve virtuele-
vriendenlijsten op ‘aanwezig’ stonden.
90 Zo meldden zich in 2014 bijna 40.000
mensen aan voor het afscheidsconcert
van Acda en de Munnik in het Vondel-
park – waar plek is voor 4.500 man.
(7) Wellicht heeft die stortvloed aan
95 evenementen waar we bij moeten zijn
ons moe gemaakt en zijn we
verzadigd. Er zijn meer oorzaken te
bedenken. Zo schrijft Young over de
minimalisatie van risico’s. Die zijn er

100 namelijk volop in de grote, boze buiten-
wereld. Je kunt een blauwtje lopen, je
kunt je telefoon kwijtraken. Je kunt
mensen tegenkomen die je niet wilt
zien, zoals je ex met een nieuwe part-
105 ner. Je fiets kan gestolen worden of je
kan te veel geld uitgeven. Als je thuis-
blijft, in je beschermde cocon, zal je
niet de liefde van je leven tegen het lijf
lopen, maar je weet wél wat je moet
110 verwachten en dat is een veilige
gedachte. Het grootste risico dat je
loopt, schrijft Young, is dat je bezorgde
eten klef is of dat die ene aflevering
tegenvalt.
115 **(8)** Anne Noorda (26), hoofdredacteur
Memory Group: “Ik denk dat deze trend
ermee te maken heeft dat je 24/7 in
verbinding staat met iedereen. Dus
voel je minder de behoefte om elkaar in
120 het echt op te zoeken. Dat merk ik ook
met mijn vrienden, dat je prima een
maand zonder elkaar kunt, want je
spreekt elkaar al op Facebook en
Instagram.”
125 **(9)** Worden we dan nu allemaal bank-
hangende, asociale wezens, te lui om
naar de supermarkt te lopen en te
verlegen om iemand aan te spreken in
de kroeg? Verdrinken we in onze
130 technologische bubbel, niet in staat
vertier te zoeken zonder smartphone?
Natuurlijk niet – voor ‘echte’ uitgaans-
ervaringen bestaan nog steeds rijen en
wachtlijsten. En bovendien gaan uit-
135 gaanstrends in golven. Zo publiceerde
New York Magazine een artikel: *Why
the new trend in nightlife is staying
home.*³⁾ Jaar van schrijven: 1987.

naar: Jonas Kooyman en Mirjam Remie
uit: www.nrc.nl, 27 mei 2016

Jonas Kooyman en Mirjam Remie zijn redacteur bij NRC Media.

- noot 1 CBS: Dit is de afkorting voor het Centraal Bureau voor de Statistiek, dat als taak heeft het publiceren van betrouwbare en samenhangende statistische informatie..
- noot 2 Datling: een internationaal bedrijf dat een database beheert en uitbaat met locatie- en omgevingskenmerken van en voor bedrijven in de voedselindustrie
- noot 3 *Why the new trend in nightlife is staying home*: Waarom de nieuwe trend in het nachtleven is thuis te blijven.

Tekst 2 Stappen in je woonkamer

Alinea 2 bevat een constatering, gevolgd door een uitwerking.

- 1p 13 Van welk type uitwerking is sprake in alinea 2?

Er is sprake van een uitwerking op basis van

- A een vergelijking.
- B kenmerken of eigenschappen.
- C oorzaak en gevolg.
- D voorbeelden.

In alinea 3 wordt gebruik gemaakt van het argumentatieschema op basis van autoriteit.

- 1p 14 Leg uit waar dit uit blijkt.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

“Een sterkere aanwijzing voor de populariteit van thuisblijven is de weergave van uitgaan in populaire cultuur.” (regels 45-47)

Een kritisch lezer kan een van de volgende drogredenen vinden in de redenering in deze alinea: cirkelredenering, overhaaste generalisatie, persoonlijke aanval, vals dilemma of vertekenen van een standpunt.

- 2p 15 Noem de drogreden en leg uit wat er niet zou kloppen in de argumentatie.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

In tekst 2 wordt gesteld dat uitgaan steeds minder populair en thuisblijven steeds populairder wordt.

Alinea 5 is te lezen als een alinea die bestaat uit twee toegevingen bij die stelling, die genuanceerd en/of weerlegd worden.

- 4p 16 ~~Xiaæ Áî Á [^cÁ [rden overgeslagen. Streep deze vraag door.~~

Vanaf alinea 7 geeft de tekst drie algemene verklaringen voor de toenemende populariteit van thuisblijven.

- 3p 17 Noteer die algemene verklaringen en nummer ze.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 50 woorden.

“Het grootste risico dat je loopt, schrijft Young, is dat je bezorgde eten klef is of dat die ene aflevering tegenvalt.” (regels 111-114)

- 1p 18 Met welk woord kan de gevoelswaarde die uit dit citaat van Young spreekt, het best omschreven worden?

A bezorgdheid
B opluchting
C spot
D verwondering

- 1p 19 Hoe is alinea 9 het best te typeren?
als een alinea waarin

A een positieve conclusie wordt getrokken over de toekomst
B een sombere toekomstverwachting wordt gerelativeerd
C scenario's voor de toekomst tegen elkaar afgewogen worden
D vragen over de toekomst aan de lezer gesteld worden

“Jaar van schrijven: 1987.” (regel 138)

- 1p 20 Welk verschijnsel uit alinea 9 wordt met de slotzin van tekst 2 onderbouwd?

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

- 2p 21 Welke omschrijving verwoordt het best de hoofdgedachte van tekst 2?

A Thuisblijven is de huidige trend, maar bepaalde uitgaansgelegenheden blijven populair en naar verwachting kiezen mensen op termijn weer vaker voor uitgaan.
B Thuisblijven wint, onder invloed van tv-series en andere uitingen van populaire cultuur, steeds meer aan populariteit terwijl sociale media steeds minder invloed krijgen.
C Thuisblijven wordt momenteel steeds populairder omdat mensen behoefte hebben aan de veiligheid van de eigen omgeving en via sociale media voldoende contact hebben met elkaar.
D Thuisblijven wordt steeds meer sociaal geaccepteerd, omdat mensen behoefte hebben aan veiligheid, maar tegelijkertijd worden uitgaansgelegenheden nog altijd goed bezocht.

Tekst 1 en 2 Overkoepelende vragen

In tekst 2 gebruiken mensen sociale media met een ander doel dan in tekst 1.

- 2p **22** Wat is het doel in tekst 1 en wat in tekst 2?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

“De mens is een kuddedier en dat heeft sociale implicaties’, zegt Jaap van Ginneken, massapsycholoog en schrijver van *Het enthousiasmevirus*.” in tekst 1 (regels 63-66)

- 2p **23** Past de thuisblijftrend uit tekst 2 wel of niet in de theorie van Jaap van Ginneken? Leg uit waarom.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

In alinea 2 van tekst 2 wordt besproken dat mensen bepaalde foto’s via sociale media delen.

- 1p **24** Welke deskundige uit tekst 1 verklaart het best waarom mensen de neiging zouden hebben tot het delen van foto’s?
- A marketingbureau JWT in alinea 2
 - B Jaap van Ginneken in alinea 3
 - C Sherry Turkle in alinea 4
 - D Robin Brouwer in alinea 5
 - E Paul Zak in alinea 7

Tekst 3

Vermijdbare risico's?

(1) Dat was verdraaid goed nieuws, vorige week in het NOS-journaal. Rotterdamse onderzoekers hadden ontdekt dat één op de drie dementie-gevallen is te voorkomen. Er blijkt namelijk een aantal vermijdbare leefstijlrisicofactoren te bestaan, wat – naast een uitstekend scrabble-woord – de suggestie oplevert dat mensen zelf van alles kunnen doen om de kans te verkleinen op een avondrood vol verwarring en vergeten leven. Wie zijn bloeddruk laag houdt en ervoor zorgt dat hij geen diabetes krijgt, is al heel goed bezig. De mensen van het Journaal draaiden er een voxpopje¹⁾ bij met blije sportschoolsenioren van variërende fitheid, en alles leek cool en oké in de wereld.

(2) Tijdens de uitzending googelde ik even mee. Dat is een gewoonte van me, want als het aankomt op wetenschapsnieuws is de NOS vaak wat kwalitatief uitgedaagd. Tijdens mijn digitale speurtocht stuitte ik op het bijbehorende persbericht van het Erasmus MC, waar de vrienden van het Journaal zich overigens keurig aan hadden gehouden. In dat persbericht bleek dat, na hoge bloeddruk, vooral opleidingsniveau invloed heeft op dementie. “Een hoge opleiding vermindert de gevolgen die de ziekteprocessen hebben op het

mentaal functioneren. Er is eigenlijk meer reservecapaciteit om de gevolgen van de ziekte op te vangen.”

(3) Meer reservecapaciteit, dat klinkt wederom uiterst puik. En ik twijfel er niet aan of de Rotterdammers hebben in theorie gelijk. Maar betekent dat echt dat in de praktijk een lage opleiding een ‘vermijdbaar’ onderdeel van iemands ‘leefstijl’ is? Het idee dat dubbeltjes met een beetje goede onderwijswil op grote schaal kwartjes kunnen worden, is al een tijd populair. Tien jaar geleden offerde Mark Rutte – toen nog niet eindbaas van BV Nederland, maar staatssecretaris van Onderwijs – dat het goed was als in 2030 niet meer een kwart maar de helft van de mensen was afgestudeerd aan hbo of universiteit.

(4) Helaas is de wetenschap achter dit optimistische geloof in ons collectieve kwartjespotentieel nogal ontnuchterend. Zo schrijven de onderwijspsychologen David Berliner en Gene Glass dat het een misvatting is dat scholen alle kinderen alles kunnen leren en iedereen kunnen verheffen. In hun boek *50 myths and lies that threaten America's public schools* verwijzen ze naar de Dodo uit Alice in Wonderland, die verkondigt: “Everybody has won, and all must have prizes.”²⁾ “Het is spijtig”, schrijven ze, “maar in de echte

wereld kan niet elk kind een winnaar zijn.”

75 **(5)** Zo is het al moeilijk, zo niet onmogelijk, om te testen of een kind bepaalde kennis echt meester is, schrijven Berliner en Glass. En zelfs als je dat zou kunnen testen, dan nog is elk kind anders. Als je een maand of een jaar later terug zou komen, 80 ontdek je ongetwijfeld dat sommige kinderen alles hebben onthouden en dat anderen geen flauw benul meer hebben van wat ze ook alweer hadden geleerd. “Individuele verschillen 85 in aanleg, geheugen, motivatie, familiesteun en dergelijke zijn harde feiten, die ontkend worden op eigen risico.”

90 **(6)** Er zullen, kortom, altijd mensen zijn bij wie een lage opleiding beter past. Onvermijdbaar zelfs, omdat dit nu eenmaal was wat er voor hen in zat. En gelukkig maar: een samenleving heeft immers ook haar loodgieters en ziekenverzorgers hard 95 nodig.

100 **(7)** Bovendien is opwaartse mobiliteit niet per se gratis of gezond, zo bleek eerder deze maand. In een nieuwe studie keken wetenschappers naar Amerikaanse kinderen uit arme gezinnen en suboptimale wijken, die zichzelf door zelfcontrole en hard

105 werken richting hoger onderwijs hadden geknakt. En die strijd is te zien aan hun dna. Psychologiehoogleraar Gregory Miller legde in *The Atlantic* uit hoe: “Tegen de tijd dat ze begin twintig zijn, hebben ze 110 cellen die er vrij oud uitzien ten opzichte van hun biologische leeftijd.” Kinderen die uit een kansrijker milieu komen, hebben dat niet. “Het lijkt erop dat zelfcontrole en/of het succes 115 dat door die zelfcontrole mogelijk wordt gemaakt, een prijs heeft.” **(8)** Ik wil niet beweren dat dit eerlijk is, of dat scholen maar moeten ophouden met proberen het beste uit kinderen te halen. Wel dit: dat opleidingsniveau niet een leefstijl is die je zomaar kunt kiezen. Maatschappelijke ongelijkheid speelt een rol, en soms is iemands ‘beste’ kunnen gewoon een lage opleiding. Niet elke 125 burger kan zomaar tot grote diploma-hoogte stijgen, en niet elke ziekte, tegenslag of tragedie is te voorkomen. Zeker in deze neoliberaal 130 tijden, waarin ‘vermijdbaar leefstijl-risico’ al snel verandert in ‘eigen schuld, dikke bult’, is het belangrijk dat we onszelf daar regelmatig aan herinneren. De schuld krijgen is wel 135 het laatste wat iemand met dementie nodig heeft.

*naar: Asha ten Broeke
uit: de Volkskrant, 31 juli 2015*

Asha ten Broeke is wetenschapsjournalist.

noot 1 voxpopje: kort interview met mensen op straat of elders

noot 2 “*Everybody has won, and all must have prizes.*”: Iedereen heeft gewonnen en iedereen moet een prijs krijgen.

Tekst 3 Vermijdbare risico's?

Tekst 3 wordt vooral in het begin gekenmerkt door een spottende toon. Dat blijkt uit woordgroepen als: “verdraaid goed nieuws” (regel 1), “naast een uitstekend scrabblewoord” (regels 8-9) en “een voxpopje bij met blije sportschoolsenioren” (regels 17-18).

- 2p **25** Citeer uit de alinea's 2 en 3 vier andere voorbeelden van woorden of woordgroepen die qua toon in dit rijtje passen.

In de alinea's 1 en 2 wordt het resultaat van een onderzoek genoemd en wordt besproken welke gegevens tot dit resultaat leidden.

- 4p **26** Vat het resultaat en de gegevens die daartoe leidden samen. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 55 woorden.

- 2p **27** Formuleer het centrale standpunt van de tekst. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

In de alinea's 4 en 5 wordt gebruikgemaakt van argumentatie op basis van voorbeelden.

- 1p **28** Welk type argumentatieschema wordt in de alinea's 4 en 5 nog meer gebruikt?
Er wordt ook gebruikgemaakt van argumentatie op basis van
- A autoriteit.
 - B oorzaak en gevolg.
 - C vergelijking.
 - D voor- en nadelen.

“Bovendien is opwaartse mobiliteit niet per se gratis of gezond”.
(regels 97-98)

- 1p **29** Leg uit waardoor volgens alinea 7 opwaartse mobiliteit niet per se gratis is. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

- 1p **30** Waarom zou het volgens tekst 3 bezwaarlijk zijn om steeds meer zaken als leefstijl te beschouwen?
Dat is bezwaarlijk omdat
- A mensen dan de schuld krijgen van iets waar ze niets aan kunnen doen.
 - B minderbedeelden te hard moeten knokken voor een hoge opleiding.
 - C niet alle mensen in staat zijn om het hoogst haalbare te bereiken.
 - D steeds meer ziekten worden gezien als onvermijdelijk.

tekstfragment 2

(1) Internationale wetenschappers constateerden de afgelopen jaren steeds opnieuw dat het aantal gevallen van dementie minder snel stijgt dan voorspeld en schreven dat toe aan beschermende maatregelen tegen hart- en vaatziekten. Doordat ouderen vaker medicijnen slikken tegen een hoge bloeddruk en een te hoog cholesterolpeil, zo was het idee, houden zij de aanvoerroutes naar hun hoofd schoner en dat scheelt in het verval.

(2) Het bewijs voor de stelling moest komen uit gerandomiseerd onderzoek van het Amsterdams Medisch Centrum (AMC), waarbij ouderen in twee groepen werden verdeeld en lang werden gevolgd. De helft werd iedere vier maanden uitgebreid gecontroleerd. Hun bloeddruk en cholesterol werden in de gaten gehouden, ze kregen dieettips, werden gestimuleerd om te bewegen, en konden begeleiding krijgen bij het stoppen met roken. De andere helft van de deelnemers kreeg de standaardzorg van de huisarts.

(3) Na ruim zes jaar was in de groep met de extra vaatzorg 6,5 procent van de ouderen dement geworden, tegenover 7 procent in de groep zonder begeleiding. Dat verschil was niet significant, en kan dus op toeval berusten. Een tegenvallend resultaat, erkent onderzoeksleider Pim van Gool, hoogleraar neurologie in het AMC. "Dit was niet waarop we hadden gehoopt."

*naar: Ellen de Visser
uit: de Volkskrant, 27 juli 2016*

In tekstfragment 2 wordt een mogelijke verklaring geopperd voor het minder optreden van dementie, die niet voorkomt in tekst 3.

- 2p 31 Leg uit wat die mogelijke verklaring inhoudt.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

Tekst 3 en tekstfragment 2 verschillen van elkaar wat betreft de mogelijkheid om dementie te voorkomen.

- 2p 32 Leg uit wat dat verschil tussen tekst 3 en tekstfragment 2 inhoudt.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 50 woorden.

Hieronder staan zes zinnen die gebaseerd zijn op tekst 3:

- 1 Opleidingsniveau is geen leefstijl die je kunt kiezen.
- 2 Niet iedereen heeft de capaciteiten om een hoge opleiding te volgen.
- 3 Mensen betalen ook een verschillende prijs voor opwaartse mobiliteit.
- 4 Een hoge opleiding voor kansarmen bleek in de VS tot een veroudering in het DNA te leiden.
- 5 Je hebt minder invloed op het tegengaan van dementie dan uit het nieuws blijkt.
- 6 Daarnaast is ook niet elke ziekte te voorkomen.

2p **33** Welke drie zinnen moet je in ieder geval opnemen in een korte samenvatting van tekst 3?

Noteer de nummers van je antwoord.

Tekst 4

Beetje inkomensverlies?

(1) Wat me opvalt aan al het verzet tegen de voorgenomen kabinetsmaatregelen, is dat het vaak zo egoïstisch is. Als je een uitgekledede werkeloosheidsuitkering krijgt met 70 procent van het minimumloon, ja, dan mag je piepen. Maar veel inkomensverlies is verlies van luxe, wat iets heel anders is dan antikraak¹⁾ moeten gaan wonen en overgeleverd zijn aan het slinkende assortiment van de Voedselbank.

(2) Er was geen massaal protest tegen het korten op de ontwikkelingshulp. Over de kortingen op kunsten en wetenschappen heb ik ook niemand horen mopperen. Toch zijn al die kortingen schandalig en de laatste zijn nog eens oliedom ook. Want wie op kunst en wetenschap bezuinigt, snijdt de ziel uit een samenleving en zet die op een dood spoor.

(3) Wat maakt je nou meer mens? Meer asfalt, of meer poëzie? Meer blik in de straat, of meer muziek? Een theaterstuk waar de vonken vanaf springen, of extra vangrails zodat we op meer plekken kunnen rijden? Het zijn de kunstenaars die ons leven smaak en kleur geven, die zingen, spelen en schrijven over liefde en verlies, die ons laten schaterlachen en stilletjes huilen, schrikken en blozen. Een goede roman kan je wijzer maken over jezelf en anderen, een filosoof kan je existentiële vragen aanreiken en dilemma's voorleggen.

40 Kunstenaars schilderen alle kleuren van onze emotionele regenboog; die afbreken is ons stukje bij beetje onmenselijken.

(4) En de wetenschap dan? Kan die niet een tandje minder? Nee, die ook niet. Wetenschappers zijn de nieuwsgierigen die achter de horizon kijken. De plek waar de toekomst ligt, die we niet kennen, maar waar we ons wel op moeten voorbereiden. Zonder nieuwsgierigheid geen vooruitgang, geen ontdekkingen, geen nieuwe perspectieven. Wetenschap is het potentieel waarmee we nieuwe problemen kunnen oplossen, grote vragen beantwoord krijgen. In dat potentieel gaan snijden is kortzichtig, zeker als je ziet hoe goed Nederlandse wetenschappers het in de wereld doen.

(5) "Nederland is een calvinistische handelsnatie", zei een Spinozaprijswinnaar²⁾ onlangs tegen me. We zijn hier goed in het doorverkopen van spullen van anderen en winst maken op de korte termijn. Boven het maai-veld uitsteken mag je niet. Het is een mentaliteit die politici prijzen, maar die funest is voor disciplines die ons een spiegel voorhouden, ons verdieping brengen, een originele kijk geven op wie we zijn, die ons emotioneel verrijken en intellectueel uitdagen.

75 (6) Wie verbeeldingskracht niet op waarde schat, maar in het knellende korset van het economische winst-denken op de korte termijn dwingt, is

bezig met geestelijk afbraakbeleid.
80 Dat heeft op den duur een heel wat
dramatischer effect op wie we zijn en

hoe we ons kunnen ontplooiën dan
een paar honderd euro minder in de
maand.

*naar: Malou van Hintum,
uit: de Volkskrant, 7 november 2012*

Malou van Hintum is journalist.

noot 1 antikraak wonen: tegen een lage huur wonen als een soort oppas in een pand dat anders leeg zou staan

noot 2 Spinozaprijs: Nederlands belangrijkste onderscheiding voor wetenschappelijk onderzoek, die jaarlijks wordt uitgereikt aan toponderzoekers

Tekst 4 Beetje inkomensverlies?

“Als je een uitgekleden werkloosheidsuitkering krijgt met 70 procent van het minimumloon, ja, dan mag je piepen.” (regels 4-7)

- 1p **34** Waarom mag je in dit geval wél klagen, volgens de tekst?
Baseer je antwoord op alinea 1 van tekst 4.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

“Er was geen massaal protest tegen het korten op de ontwikkelingshulp.” (regels 13-15)

- 1p **35** Formuleer in eigen woorden wat met dit voorbeeld wordt geïllustreerd.
Baseer je antwoord op alinea 1.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In alinea 2 wordt het standpunt van de tekst gepresenteerd dat in het vervolg van de tekst beargumenteerd wordt.

- 1p **36** Formuleer dit standpunt in eigen woorden.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

In alinea 4 wordt een argument gegeven om niet te bezuinigen op de wetenschap.

- 1p **37** Wat is dat argument?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 10 woorden.

“zeker als je ziet hoe goed Nederlandse wetenschappers het in de wereld doen.” (regels 58-60)

- 1p 38 Wat is de functie van dit zinsdeel ten opzichte van de rest van de zin?
- A argument
 - B constatering
 - C verklaring
 - D voorbehoud
- 1p 39 Welk van de onderstaande beschrijvingen geeft de functie van alinea 5 ten opzichte van de alinea's 2 tot en met 4 het best weer?
Alinea 5 bevat een
- A herhaling van het standpunt uit de voorafgaande argumentatie.
 - B samenvatting van de eerder beschreven situatie.
 - C tegenargument met weerlegging bij de voorafgaande argumentatie.
 - D verklaring voor de eerder beschreven situatie.
- 2p 40 Welke van onderstaande uitspraken geeft de hoofdgedachte van tekst 4 het best weer?
- A Als er bezuinigd wordt op kunst en wetenschap zal dat voor mensen op lange termijn schadelijker zijn dan een lager maandinkomen.
 - B Als er gekort wordt op kunst en wetenschap protesteren mensen niet, maar als het inkomen daalt, is er commentaar.
 - C Als er op kunst en wetenschap steeds verder wordt bezuinigd, zal dit nadelige gevolgen hebben voor de economie.
 - D Als het kabinet economisch winstdenken blijft bevorderen, gaat dit ten koste van kunst en wetenschap.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.